

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ АГРОГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК 338.432:658.009.12

ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ю. Є. Кирилов, д.е.н., ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

У статті обґрунтовано необхідність та запропоновано напрями, механізми та принципи формування нової парадигми конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації.

Ключові слова: парадигма, конкурентоспроможність, аграрний сектор, економіка, глобалізація, розвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вектор соціально-економічного розвитку України, світові тенденції економічного поступу, процеси динамізації конкурентного середовища на світових товарних ринках зумовили поширення таких понять, як конкурентоспроможний продукт, конкурентоспроможна галузь, конкурентоспроможна система, які вже мають відповідний механізм, показники визначення та застосування в міжнародній діяльності. При цьому забезпечення конкурентоспроможного розвитку секторів національної економіки вимагає пошуку нової, адекватної вимогам часу моделі господарювання. З розвитком процесів регіональної інтеграції, нових форм організації міжнародного співробітництва у відповідь на виклики сучасного турбулентного навколишнього середовища виникають нові види господарської діяльності, що ставить на порядок денний питання розширення концептуальної бази конкурентоспроможності, ініціювання нових напрямів наукових і прикладних досліджень у цій галузі знань.

Актуальність питань концептуальної основи конкурентоспроможного розвитку, аналітична й інструментальна неготовність пояснити нові явища та форми, що виникають у практиці господарювання в площині конкурентних відносин в умовах глобалізованого світу, фрагментарність напрямку досліджень свідчать про необхідність перегляду низки фундаментальних положень подальшого розвитку аграрного сектору економіки України. Чіткіше визначення засад і бачення перспектив розвитку, принаймні його базових детермінант, дасть змогу, з одного боку, уточнити зони охоплення основних дослідницьких проєктів, а з іншого – оцінити наявні у практиці форми конкурентоспроможного розвитку. Фактично йдеться про формування парадигми конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору в умовах інтеграції у світову економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти проблем глобалізації, питання її впливу на розвиток аграрного сектору висвітлюються у працях провідних вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких такі відомі дослідники, як В. Базилевич, З. Бжезінський, О. Біленький, О. Білорус,

В. Власов, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Єранкін, Т. Зінчук, І. Кириленко, Дж. Стігліц та ін. Дослідження економістами-аграріями проблем глобалізації, євроінтеграції та їх впливу на розвиток аграрного сектору національної економіки потребують подальшого всебічного методологічного обґрунтування процесу формування парадигми конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації

Метою статті є обґрунтування необхідності та розробка пропозицій щодо формування парадигми конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Термін "парадигма" (від грецьк. *παράδειγμα* – «приклад, модель, зразок») почали широко застосовувати наприкінці 1960–х років для позначення початкової концептуальної схеми моделі постановки проблем та їх розв'язання, методів дослідження, які домінують протягом певного історичного періоду в науковій спільноті [1, с. 415]. Багато науковців долучаються до єдиного підходу щодо трактування парадигми як осмислення світу на основі існуючих ідей і поглядів. При цьому можлива зміна парадигми може відбуватися як еволюційним шляхом так і внаслідок наукової революції.

Основною ознакою кризи сучасної парадигми розвитку в аграрному секторі економіки можна вважати нездатність суспільства вирішувати нові завдання, що постають на шляху розвитку секторально обмеженої господарської системи. Екстерналії ведення сільського господарства в Україні та світі дедалі частіше не вписуються в систему законів і правил існуючої парадигми. Незважаючи на те, що будь-яка теорія гармонійна лише для свого часу [2, с. 7–20], суспільство не бажає визнавати, що об'єктивна реальність змінилася, якийсь час воно не реагує на ці аномалії: нові спостереження не відразу усвідомлюються як закономірності, які слід враховувати при прийнятті рішень.

Наукові спроби визначення парадигми конкурентоспроможності та конкурентоспроможного розвитку зокрема можна спостерігати при вивченні його еволюції. У процесі формування рин-

кової моделі економічної системи в Україні, як і в інших країнах, що утворилися на пострадянському просторі, відбулася інверсія системи життєвих цінностей і пріоритетів. Це простежується і в контексті соціальної психології (також наявна заміна патернів) – набору стереотипних поведінкових реакцій або послідовностей дій, тобто програм поведінки – відносини з бізнес-партнерами, конкурентами, друзями, батьками, дітьми.

Основою існуючої управлінської парадигми є доведений до абсолюту раціоналізм, який перетворює прибуток, а точніше – його максимізацію, в єдиний критерій економічного успіху, правильності застосування теоретичних моделей ведення справи. Між тим орієнтація тільки на прибуток спрощує всі мотиви людської діяльності, порушуючи при цьому пропорції господарського життя, оскільки нормою стає перевищення пропозиції над попитом і зазвичай перебування економіки в невірноваженому стані.

Сучасна парадигма управління придатна більшою мірою для використання в простих системах, але вона не відповідає законам і принципам організації складних соціо-еколого-економічних систем. Управління в соціальних системах, не узгоджене із законами природи, стало причиною нинішньої системної кризи. Науковці вже ведуть мову не про окремі кризи – економічну, фінансову, енергетичну, технологічну, екологічну, а про єдину системну кризу управління глобальною системою «людина – суспільство – природне середовище» [3, с. 227–230].

Дослідники Л. Твітен і К. Зулауф наголошують на функціонуванні сільського господарства США в умовах нової економічної і політичної парадигми, яка визнає необхідність перегляду аграрної політики держави в напрямі радикальних змін у функціонуванні аграрного сектору [4, с. 263–279]. Інші розвинуті країни також вживають відповідних заходів щодо зміни традиційних поглядів на розвиток сільського господарства [5, с. 271]. Новий погляд на розвиток сучасного сільського господарства виявляється в русі від моделі розвитку аграрного сектору за державної підтримки до ринково-ліберальної моделі [6, с. 273–301].

З посиленням конкуренції на розвинених ринках і пов'язаних з нею проблем зростання,

багатомірне навколишнє середовище, що швидко змінювалося під впливом процесів глобалізації, стало базою для критичного осмислення принципів і методів управління національною економікою, які вже сформувалися, пошуку нових пріоритетів і напрямів розвитку для забезпечення конкурентоспроможності національного продукту на світовому ринку.

Аналіз об'єктивних обставин формування конкурентоспроможного розвитку нами здійснено через розгляд, по-перше, проблем функціонування традиційної парадигми конкурентоспроможного розвитку та неможливості розв'язання нею нових викликів у процесі еволюції економічних систем, а по-друге, обґрунтування необхідності адаптації конкурентних концепцій до стратегічних змін у людському розвитку.

Слід зазначити про наявність дисбалансу між результатами ведення господарської діяльності в аграрному секторі економіки України та сутністю нової парадигми. Основними рисами національного сільського господарства на сьогодні є незбалансованість розвитку та неефективність функціонування, ефективність не досягається в довгостроковому періоді, а орієнтація виробників у більшості своїй зосереджена на отриманні вигід у короткостроковому періоді. Це не забезпечує економічного зростання, конкурентоспроможності та відтворення ресурсів аграрного сектору національної економіки. Отже, позиції нової парадигми щодо ліберального сценарію аграрної політики є слабкими у її відповідності сучасним умовам розвитку та сприймаються критично. Актуальним є розробка та реалізація заходів сприяння адаптації національного господарства до світових ринкових умов і парадигмальних процесів, що забезпечить подолання його ізольованості й максимальну взаємодію з усіма суб'єктами соціально-економічних відносин.

Отже, можна стверджувати про об'єктивні обставини формування нової парадигми конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору національної економіки з урахуванням впливу основних чинників, що при відповідній систематизації утворюють концептуальну схему напрямів розвитку сучасної парадигми (рис. 1).

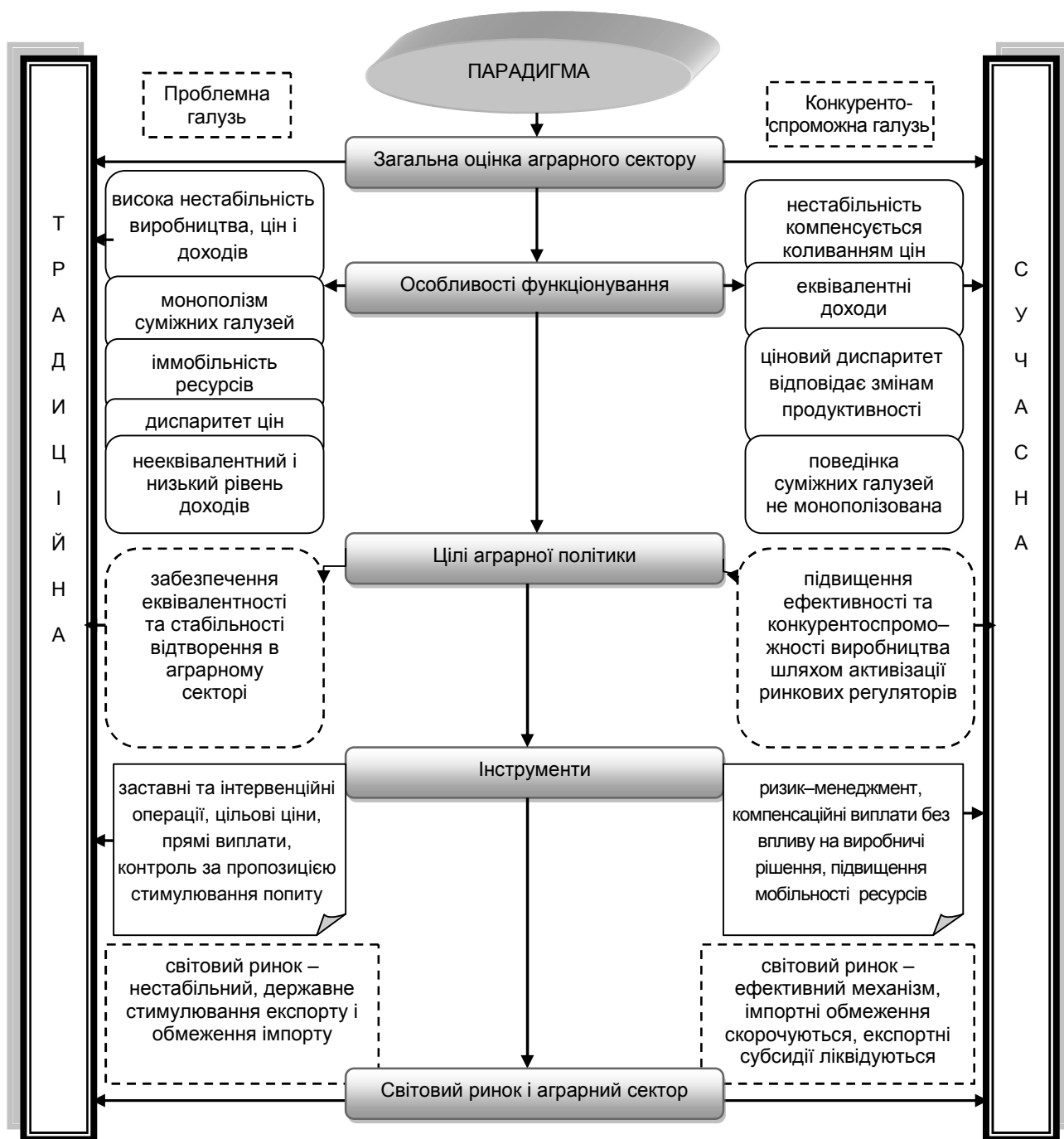

Рис.1 Парадигми розвитку аграрного сектору національної економіки

Джерело: сформовано автором.

Парадигма дає відповіді на те, як можна удосконалити управління національним господарством сьогодні. Функціонування у конкурентному середовищі вимагає формування нових інтерпретацій, а сучасна парадигма не забезпечує вирішення цих питань на сучасному етапі та досягнення довгострокових цілей. Як зазначають з цього приводу Джон Брейді та Ян Девіс, «досвід минулих років більше не слугує надійною опорою» [7]; постійні спроби модифікації сучасної парадигми наражаються на проблему практичного впровадження, адже часто базуються на окремих успішних прикладах з певних галузей, що

часто обмежує їх ширше й універсальне застосування.

Нами здійснено спробу систематизувати визначальні зміни в ринковому середовищі, які суттєво впливають на формування нової парадигми конкурентоспроможного розвитку (рис. 2). При цьому слід зазначити, що у глобалізованому світі визначає нові орієнтири розвитку інформаційне забезпечення локальних інтегрованих структур, взаємопов'язаність яких характеризується паралельністю розвитку та взаємним впливом.

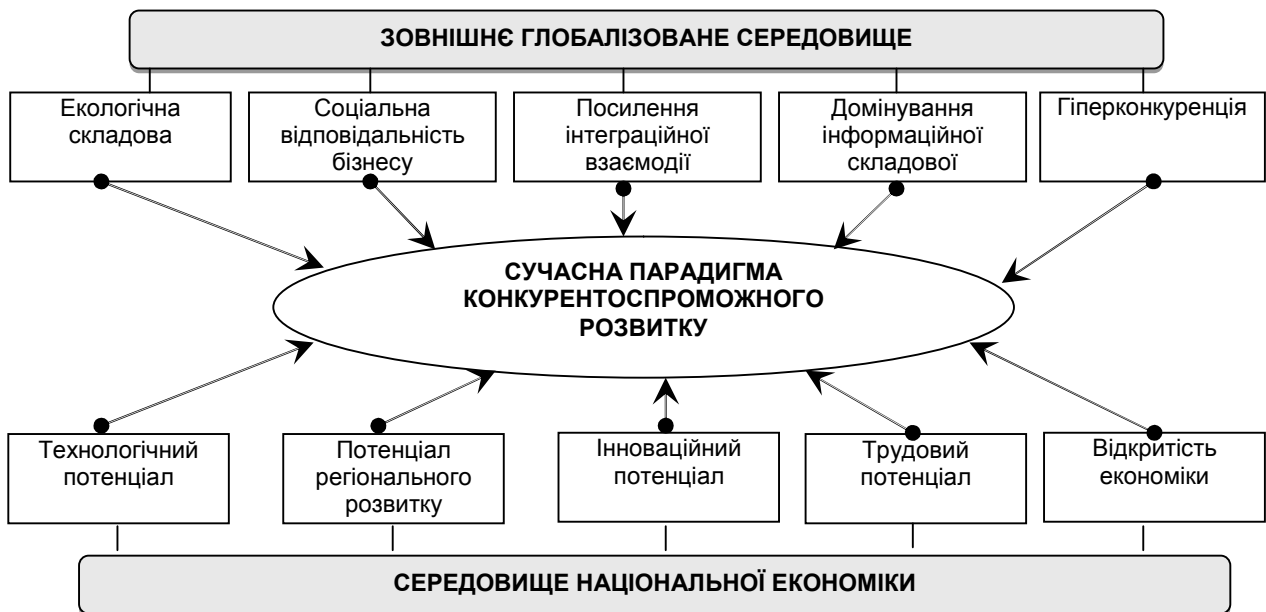

Рис. 2 Детермінанти сучасної парадигми конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки України
Джерело: сформовано автором.

Узагальнення результатів теоретичних досліджень у напрямі еволюції конкурентоспроможності дають можливість сформувати основні підходи до розуміння категорії конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки, що трактується як зміна етапів у часовому вимірі, при формуванні та забезпеченні їх черговості. Одним із них є розгляд конкурентоспроможного розвитку економіки як процесу поліпшення його кількісних та якісних характеристик. Конкурентоспроможний розвиток має ідентичні риси із розвитком національної економіки, що враховує сталість функціонування, характеристики якого зумовлені впливом комплексу соціально-економічних та інших факторів ендо- та екзогенного спрямування. Необхідною умовою конкурентоспроможного розвитку є наявність висхідної динаміки для певних показників, що забезпечить формування позитивного наслідкового середовища [8, с. 5].

При цьому, управління конкурентоспроможним розвитком національної економіки полягає в тому, що її сталий розвиток досягається шляхом реалізації системи заходів щодо визначення стратегічних пріоритетів. Це передбачає врахування таких елементів, як параметри впливу і засади управління (в межах стратегічних пріоритетів та інструментів регулювання), які доповнюють одне одного [8 с. 6].

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що головним імперативом розвитку національних секторів вітчизняної економіки, рівня і динаміки їх конкурентоспроможності є забезпечення конкурентоспроможним розвитком аграрного сектору економіки слід розуміти такий модернізаційний стан, за якого забезпечується економічна, соціальна та екологічна гармонізація розвитку господарських систем у збалансованому структурному

співвідношенні, що створює базис для активного розвитку соціально-орієнтованої системи відносин у всіх сферах господарювання країни.

Вищезазначене ставить вимоги до визначення факторів забезпечення конкурентоспроможності, зміни їх пріоритетності. Класичні чинники, такі як кількість трудових ресурсів, наявність значної кількості мінерально-сировинних ресурсів, широка доступність факторів виробництва поступово втрачають своє провідне значення, оскільки є екстенсивними та такими, що не забезпечують інтенсивний та ефективний розвиток господарської системи. Всесвітній економічний форум визначає таку конкурентоспроможність як найнижчу, найменш ефективну.

Основними вимогами до таких систем є постійне зростання якості людського потенціалу, чітка організація та регулювання ринків економічних ресурсів, прискорений інноваційний розвиток. Такі вимоги, у свою чергу, зумовлюють інтенсифікацію господарської діяльності.

Найвищого рівня конкурентоспроможного розвитку досягають ті економічні системи, конкурентні взаємовідносини у яких і між якими переведені в площину інновацій. Однак, слід зазначити, що при переході на такі засади розвитку виключно важливу роль відіграють інституційні чинники, а особливо рівень модернізації технологій управління економічним розвитком з боку державних і місцевих органів виконавчої влади [9, с. 65 – 67].

Саме активізація їх діяльності в напрямі підвищення рівня конкурентоспроможності є рушійною силою даного механізму. Дотримання цього імперативу в умовах трансформаційних змін має здійснюватися через формування не лише ефективною інвестиційно-інноваційною політики, а й водночас шляхом реалізації

соціально-орієнтованої моделі економічного розвитку, створення ефективної ринкової системи. Відповідно до встановлених імперативів конку-

рентоспроможного розвитку слід визначити базові напрями їх реалізації (рис. 3).

Рис. 3 Напрями формування та реалізації конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки
Джерело: розроблено автором.

До таких напрямів нами віднесено, по-перше, структурні трансформації регіональних господарських систем і відповідні їм інституційні зміни. Дотримання цього принципу вимагає: формування стратегічних програм нарощування конкурентних переваг із пріоритетом напрямів сталого просторового розвитку; модернізації технологій управління економічним розвитком економічних суб'єктів в умовах трансформаційних змін; рівноправність усіх форм власності при пріоритетному врахуванні національних інтересів і збалансування їх із наднаціональними; запровадження економічно обґрунтованої моделі інвестиційної модернізації по основних складових національної економіки досліджуваного комплексу. Другим ключовим напрямом формування та реалізації конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки є забезпечення інвестиційної привабливості. Його дотримання вимагає: формування регіональних стратегій інвестиційної діяльності при забезпеченні паритету внутрішніх і зовнішніх інвестицій; узгодження інвестиційних стратегій з перспективними галузевими та цільовими програмами розвитку країни;

формування системи мотивації суб'єктів економічних відносин щодо активізації інвестиційної діяльності тощо. Третім важливим напрямом забезпечення конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки виступає дієва інноваційна політика. У сучасних умовах господарювання життєво необхідними є формування та реалізація активної інноваційної політики, яка охоплюватиме підготовку наукових кадрів, запровадження програм розвитку інноваційного бізнесу, міжнародне наукове співробітництво тощо.

Висновки. На більш високому рівні конкурентоспроможного розвитку перебувають економічні системи, що беруть участь у конкурентних взаємовідносинах на основі використання ефективних організаційних і технологічних переваг. При цьому, конкурентоспроможність країни в цілому та аграрного сектору економіки зокрема забезпечується через конкурентоспроможність системи державного і суспільного устрою та здатність до виважених цілеспрямованих дій стратегічного характеру в умовах глобалізації й інтеграції у світову економіку, спроможність забезпечити конкурентоспроможний, динамічний

розвиток аграрного сектору національної економіки, а відповідно – й рівень матеріального добробуту своїх громадян, що не поступатиметься світовим стандартам.

Основою парадигми конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації повинні стати не основні конкурентні переваги, зокрема ресурсні, а розвинені – високі технології, інтелект, наукові відкриття, інноваційні нововведення, відповідно до яких формувати-

муться механізми ефективності. Економіка знань орієнтується на пріоритетність розвитку кластерів, які визнані одними з найбільш ефективних видів інтеграційних систем для забезпечення конкурентоздатності галузі та країни в цілому. Кластери як вид складної багатовекторної організації розглядаються як основна ринкова структура в епоху глобалізації та мають стати основою для формування стійких продовольчих систем.

Список використаної літератури:

1. Библик С. П. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Библик, Г. М. Сюта. – Х. : Фоліо, 2006. – 623 с.
2. Сороко Э. М. В чем смысл третьего пути? Инвариантные методы обеспечения функционального качества систем через гармонизацию их внутрискруктурного разнообразия / Э. М. Сороко // Гармоничное развитие систем – третий путь человечества: колл. моногр.: под ред.: д.ф.н. Э. М. Сороко, к.э.н. Т. И. Егоровой-Гудковой. – Одесса: Институт креативных технологий, 2011. – С. 7–20.
3. Акимова Т. А. Экономика устойчивого развития: учеб. пособ. / Т. А. Акимова, Ю. Н. Мосейкин. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. – 430 с.
4. Tweeten L. PublicPolicy for Agriculture after Commodity Programs / L. Tweeten, C. Zulauf // Review of Agricultural Economics. – 1997. – Vol. 19. – P. 263–279.
5. Moyer W. Agricultural Policy Reform. Politics and process in the EU and US in 1990 s. / W. Moyer, T. Josling. – Aldershot, 2002.
6. Coleman W. Paradigm Shifts and Policy Networks: Cumulative Change in Agriculture / W. Coleman, G. Skogstad, M. Atkinson // Journal of Public Policy. – 1996. – Vol. 16. – P. 273–301.
7. Брэйді Дж. Маркетинг: кризис среднего возраста [Електронний ресурс] / Дж. Брэйді, Я. Дэйвис – Режим доступу: <http://www.v-ratio.ru/forum.php?frmid=201&shownowthread=61106722&shownowid=61106722>.
8. Хвесик М. А. Управління розвитком національної економіки в контексті дії глобальних процесів / М. А. Хвесик, А. М. Сундук // Економіка України. – 2013. – № 3. – С. 4–16.
9. Монастирський Г. Л. Модернізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня: монографія / Г. Л. Монастирський. – Тернопіль: Економічна думка; ТНЕУ, 2010. – 464 с.

Кирилов Ю.Е. Формирование парадигмы конкурентоспособного развития аграрного сектора экономики Украины в условиях глобализации.

В статье обоснована необходимость и предложены направления, механизмы и принципы формирования новой парадигмы конкурентоспособного развития аграрного сектора экономики Украины в условиях глобализации.

Ключевые слова: парадигма, конкурентоспособность, аграрный сектор, экономика, глобализация, развитие.

Kyrylov Y.E. Forming the paradigm of competitive development of the Ukrainian agricultural sector under conditions of globalization.

In the article the necessity and suggests directions, mechanisms and principles of the new paradigm of competitive agricultural sector of Ukraine under globalization.

Key words: paradigm, competitiveness, agricultural sector, economics, globalization, development.

Дата надходження до редакції: 25.02.2016 р.

Рецензент: д.е.н., професор Р.В.Морозов